

JAN BANK en DOEKO BOSSCHER

OMRINGD DOOR WATER

De geschiedenis van de
25 Nederlandse eilanden

2021 Prometheus Amsterdam

Eerste druk mei 2021
Tweede druk juli 2021

Deze uitgave kwam tot stand met steun van Stichting Nicolaas Mulerius Fonds en dr. Hendrik Mullerfonds.

Het Cultuurfonds beheert ruim 400 CultuurFondsen op Naam. Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage uit het door het Prins Bernhard Cultuurfonds beheerde Alida Wilhelmina Fonds.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

© 2021 Jan Bank en Doeko Bosscher
Omslagontwerp Jan van Zomeren
Foto omslag Mirande Phernambucq Photography – Luchtfotografie/ANP
Lithografie afbeeldingen Marc Gijzen
Kaarten Yde Bouma
Zetwerk en opmaak Willem Morelis
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 3797 7

INHOUD

- 9 Woord vooraf
- 15 **De eilanden in Waddenzee en Zuiderzee**
- 27 **TEXEL**
'Lief eiland' en dichtbij
- 58 **VLIELAND**
Van een diep dal en een hoog duin
- 97 **TERSCHELLING**
Eigenzinnig tussen Holland en Friesland
- 145 **INTERMEZZO**
De lonkende goudschat van de Lutine
- 161 **AMELAND**
Het 'achtergestelde' Waddeneiland
- 198 **SCHIERMONNIKOOG**
Fries eiland met een vleugje Groningen
- 230 **ROTTUM**
Waar alles tijdelijk is
- 251 **WIERINGEN**
Waddeneiland aan het IJsselmeer
- 278 **INTERMEZZO**
De prins en de Nobelprijswinnaar (Wieringen 1918-1923)
- 294 **HET KAMPEREILAND**
Archipel in de IJsseldelta
- 307 **SCHOKLAND**
Veeneiland zonder toekomst

- 328 **URK**
Vis en vrijheid
- 362 **MARKEN**
Uitbeelding en werkelijkheid
- 397 **PAMPUS**
Bolwerk tegen de Pruisen
- 412 **Het ontstaan van de Delta van de Rijn, de Maas en de Schelde**
- 425 **IJSSELMONDE**
De verstedelijking van een eiland
- 456 **ROZENBURG**
Van eiland tot stadswijk
- 473 **VOORNE-PUTTEN**
Het aristocratische eiland
- 507 **INTERMEZZO**
Twee herdenkingen vanwege 'Den Briel 1572'
- 514 **EILAND VAN DORDRECHT**
De Hollandse stad in het water
- 546 **HOEKSCHE WAARD**
Tussen Oude Maas en Hollands Diep
- 571 **TIENGEMETEN**
Zandplaat, landbouwgebied, speculatieobject en natuureservaat
- 584 **GOEREE-OVERFLAKKEE**
Voorbij *Het Laantje van Middelharnis*
- 628 **SCHOUWEN-DUIVELAND**
Het eiland van Jacob Cats
- 668 **SINT PHILIPSLAND**
Eiland met een heilige naam
- 690 **THOLEN**
De eigenheid van stad en eiland
- 722 **INTERMEZZO**
Het waterrijke slagveld tussen Tholen en Sint Philipsland
- 730 **NOORD-BEVELAND**
Het Zeeuwse licht, de Zeeuwse vertes
- 752 **ZUID-BEVELAND**
Het langgerekte midden van Zeeland

794 **WALCHEREN**
De rijke poort van de Schelde

831 Slotwoord

839 Noten

900 Verantwoording

903 Personenregister

915 Plaatsnamenregister

DE EILANDEN IN WADDENZEE EN ZUIDERZEE

Tot 1932 noemden alle kaarten het water tussen de Waddeneilanden en het IJ 'Zuiderzee'. Het Engelschmangat ('Eierlandse Gat'), het Boomkendsdiep ('Vliegat', 'Vliestroom'), het Borndiep ('Amelander Gat') en het Westgat werden als 'zeegaten van de Zuiderzee' aangeduid.¹ De zee werd gesplitst door de aanleg van de Afsluitdijk, die vanaf 1933 ook als verkeersweg diende. De *Staatscourant* bracht op 22 september 1932 'ter algemeene kennis, dat de volgende namen zijn vastgesteld: voor het afgesloten gedeelte van de Zuiderzee: IJsselmeer; voor het overige gedeelte van de Zuiderzee benoorden den afsluitdijk: Waddenzee'. De Zuiderzee was abrupt van de kaart geveegd. Tot 1918 had de naam 'IJsselmeer', die door ingenieur Cornelis Lely persoonlijk was bedacht, nog serieus ter discussie gestaan. In 1932 waren alle alternatieven, zoals 'Flevomeer' en 'Meer Flevo', geheel verdrongen.

Bezoekers inspecteren de nieuwe Afsluitdijk en het door Willem Dudok (1884-1974) ontworpen monument op de plaats waar de dijk in 1932 werd gesloten (NHA)

De eilanden in de lange, door zeegaten onderbroken strandwal tussen Noordzee en Waddenzee leert een schoolkind onthouden als ‘de TVTAS’, de beginletters van (van west naar oost): Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog. In dit boek wordt Rottum daaraan toegevoegd, het enige Groninger Waddeneiland. ‘TVTASR’ is onbruikbaar als ezelsbruggetje, maar Rottum hoort erbij, want het is tot een halve eeuw geleden bewoond geweest. De verdwenen eilanden in het oostelijk Waddengebied (Heffesant, Corensant en het nu onder de Balg van Schiermonnikoog liggende ‘Bosch’) blijven buiten beschouwing.

De eilanden Texel, Vlieland en Terschelling vormen een – wat de geograaf-hydroloog-geoloog Henk Schoorl noemt – ‘convexe kustboog’: de kustboog buigt hier naar buiten. Texel heeft zich het best kunnen verweren tegen de vraatzucht van de zee, mede dankzij een pleistocene (keileem-)kern en een eveneens uit gletscherpuin uit de ijstijd bestaande beschermingswal die zich naar het westen uitstrekte. Het vroegere eiland Zuiderhaaks, voor de kust van Noord-Holland, is een overblijfsel van die wal. Het lijkt een zandplaat, maar heeft een kern van keileem. Daardoor is die plaat minder in beweging dan de Noorderhaaks (‘Razende Bol’), die naar Texel wandelt, de zandplaat Onrust (‘Onrust op de Haaks’) achterna die inmiddels aan het eiland vastzit.²

De strandwal van Vlieland was oorspronkelijk breder en steviger dan tegenwoordig en gaf daardoor het achterliggende kustveen de nodige beschutting – tot ongeveer het midden van de veertiende eeuw. Toen begon de zee op te rukken. Hiermee was het lot van het welvarende, op zijn hoogtepunt meer dan duizend inwoners tellende dorp West-Vlieland (‘Westeynde’) bezegeld. Het stak te ver naar voren om te kunnen voortbestaan. Toen het natuurgeweld het eindspel eenmaal had ingezet ging het snel. Tussen 1700 en 1740 verdween het complete gebied in de golven, kort nadat de laatste bebouwing van het dorp was gesloopt voor hergebruik van het bouw materiaal, onder meer op Texel.

De zeegaten van de convexe kustboog speelden in het proces van landverlies een cruciale rol. Het was niet alleen de zeespiegelstijging die zich deed gelden, maar ook een ‘antropogene’ (door menselijk handelen veroorzaakte) omstandigheid als de drainage van het achterland, die het maaiveld deed dalen. De mens nodigde de zee als het ware uit om door de getijdengeulen binnen te dringen. De wisselwerking tussen al deze factoren bepaalde de ligging van de kustlijn en de zeegaten. De getijdengeulen van de convexe kustboog verplaatsten zich langzaam naar het zuidwesten. De vloedstroom kwam de Waddenzee binnen vanuit het zuiden en schuurde met een scherpe bocht langs de zuidwal van het zeegat. Die wal was daardoor aan erosie onderhevig, terwijl de noordwal juist aangroeide. Dit verklaart hoe Eierland zich ontwikkelde: eerst een deel van Vlieland, vervolgens door het ontstaan van het Eierlandse Gat een zelfstandig eiland geworden, ten slotte mede door menselijk ingrijpen aan Texel vastgemaakt.

Vanaf Ameland gebeurt het omgekeerde. De kustboog is hier niet bol maar hol, wat de strandwallen kwetsbaarder blijkt te maken. Bovendien ontbreekt de buffer van keileem. In dit deel van de Wadden kruipen de zeegaten naar het oosten en trekken de eilanden met zich mee.

Gedeelde geschiedenis

Zoals de zes Waddeneilanden de ontstaansgeschiedenis van de Waddenzee delen, zo delen de zes Zuiderzee/IJsselmeereilanden (Wieringen, Urk, Schokland, het Kampereiland, Marken en Pampus) de geschiedenis van hun binnenzee.³ In dit hoofdstuk worden die twee geschiedenissen in hun onderlinge verwevenheid geschetst. De latere hoofdstukken, over de eilanden afzonderlijk, kunnen die hoofdlijn dan verder buiten beschouwing laten. Zo worden doublures vermeden.

Bij dit overzicht hoort ook een kort relaas over het ontstaan van de Noord-oostelijke Polder, nu officieel de Noordoostpolder (NOP). Deze IJsselmeerpolder nam twee eilanden liefdevol op: het nog altijd als machtige vissershaven in de zuidwestpunt van de NOP vibrerende Urk en daarnaast Schokland, dat al sinds 1859 ontvolkt is maar in 1995 door de UNESCO tot ‘werelderfgoed’ werd uitgeroepen.

De Zuiderzeepolder ‘Wieringermeer’ (deze polder was er eerder dan de Afsluitdijk, vandaar het onderscheid tussen ‘Zuiderzeepolder’ en ‘IJsselmeerpolder’) wordt behandeld in het hoofdstuk over Wieringen. Ook de bouw van de Afsluitdijk krijgt daar aandacht, omdat Wieringen in Cornelis Lely’s grootse waterstaatswerk als bruggenhoofd fungeerde. De aanleg van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland blijft in dit boek buiten beeld. Het ontstaan van deze polders is niet verweven met de geschiedenis van de IJsselmeereilanden.

Nog geen watervlakte

In de vroegste eeuwen na het begin van de jaartelling was het hele Wadden- en Zuiderzeegebied nog geen watervlakte, maar een uitgestrekt veenlandschap. Het werd doorkruist door krekens en riviertjes, die het water uit hoger gelegen streken in een grillig patroon afvoerden naar de Noordzee. Als kust fungeerde de strandwal waaruit zich later de Waddeneilanden ontwikkelden. Die wal ontstond na de laatste ijstijd, ongeveer 12.000 jaar geleden, toen branding en zeestromingen daar zand afzetten. Het keileem (‘gletsjerpuin’: een samengeperst mengsel van zand, steen en leem) dat de harde kern vormde – vooral op Texel – lag er al sinds de voorlaatste ijstijd, ruwweg 168.000 jaar eerder dan de laatste. Het landijs baande zich toen met grof geweld een weg naar het westen en noordwesten. De zandbodem werd omhooggeduwd en het ijs schoof deels

over de zo ontstane wallen heen. Daar liet het een laag keileem achter, dat uit het noorden was aangevoerd.

Deze keileemlaag bereikte op de 'Hoge Berg' van Texel een hoogte van ruim 15 meter boven Normaal Amsterdams Peil (NAP). Het Wieringer 'Westerklief' bij Westerland kwam tot 13 meter. Meer landinwaarts bevonden zich nog een paar van zulke 'pleistocene opduikingen'. (Het pleistoceen was de periode tot en met de laatste ijstijd; de periode die daarna aanbrak en die nog steeds voortduurt wordt het 'holoceen' genoemd. Pleistoceen en holoceen vormen samen het kwartaair.) In Gaasterland bijvoorbeeld, waar 'kliffen' plaatselijk een hoogte van bijna 13 meter bereiken: het Oudemirdumerklif, het Mirnser Klif en natuurlijk het 'Roode Klif', dat bekend werd door de Slag bij Warns tussen de Friezen en de Hollanders in 1345. Maar ook de 'Urker Bult' (het 'Hoge Klif'), zo'n 8 meter hoog, mag er zijn.

In het zuidelijke deel van de latere Zuiderzee bevond zich een grote water-vlakte die door de Romeinse geograaf Pomponius Mela in het derde boek van zijn *De Chorographia* uit 43 n.Chr. 'lacus Flevo' werd genoemd. Dit Flevomeer werd door kustafslag gestaag groter. Zo verbond het zich met diverse andere, kleinere plassen langs de randen en dijde uit tot het 'Almere' ('alle meren samen'). Zolang er nog een veenpakket lag tussen het Almere en de zoute Noordzee was het een zoetwatermeer. Rivieren als de Eem, de Vecht en de Amstel voerden water aan vanuit Holland en Utrecht. De IJssel, de Overijsselse Vecht en andere waterlopen deden dat vanuit Twente, Salland en de Veluwe. Als het Almere te vol was gelopen kwam het overschot aan water vanzelf in de Noordzee terecht, die toen beduidend lager stond dan tegenwoordig. Het water stroomde af naar zowel het noorden als het westen, door beddingen die tegenwoordig als het 'Oer-IJ' worden aangeduid. De noordelijkste vertakking doorbrak bij het heden-daagse Castricum de stuwwal langs de kust.⁴

De rivieren en kreken die het grote binnenmeer verlostten van zijn wateroverschot kenden een soort seizoensgebonden getijdenwerking. In de zomer drong de zee binnen en verziltte het water. Het zoutgehalte nam weer af als de afgifte van veenwater uit het hoogveen zich in herfst en winter vermengde met een sterkere afstroom van regenwater.

Door klimaatverandering steeg de zeespiegel. Stormvloed sloegen gaten in de veenbarrière tussen de zee en het meer. De Allerheiligenvloed van 1170 ging hoog genoeg om Texel, Wieringen, Vlieland en Terschelling definitief van het vasteland te scheiden en tot eilanden te maken. Onder Texel ontstond het zeegat Breewijd/Helsdeur/Marsdiep. Westelijk van Wieringen, een strook land van 10 kilometer lang, vormde zich het Amsteldiep.⁵ Het door dezelfde Allerheiligenvloed opengebroken en vergrote Almere had vanaf nu een wijde verbinding met de Noordzee en werd snel zouter.⁶ Naarmate die verbinding zich verder verbreedde ontstond een binnenzee, de 'Zuiderzee'.

Aan de mondingen van de op deze zee uitwaterende rivieren kwamen door de ontstane mogelijkheid tot zeevaart nederzettingen tot ontwikkeling en bloei. Voor de Nederlandse geschiedenis blijkt vooral het ontstaan van het IJ – dat Amsterdam via de Zuiderzee met alle wereldzeeën verbond – van cruciaal belang. Wat als een kleine kern van bedrijvigheid rond een dam in de Amstel was begonnen, groeide in de zeventiende eeuw uit tot – voor enige tijd – Europa's belangrijkste havenstad.⁷

De opbloei van het scheepvaartverkeer op de ontstane binnenzee kreeg ook een religieuze dimensie. In de meeste opkomende havenplaatsen werden aan de heilige Nicolaas toegewijde kerken gebouwd, de patroon van de zeevarenden. Dat gebeurde bijvoorbeeld op Marken en in Kampen (de Bovenkerk), Elburg en Harderwijk, maar ook in Monnickendam, Edam en Amsterdam.⁸

De laatste restanten van het Oer-IJ verloren door de stormvloeden van de twaalfde eeuw hun afwateringsfunctie. Toen zij niet meer door stroming werden uitgesleten vielen zij droog. De stuwwallen langs de Noordzeekust sloten zich weer en kregen door verstuiving een steeds hoger zanddek. De duinen bij Schoorl, nu de hoogste van Nederland (ze reiken net iets hoger dan het duin bij het Zeeuwse Zoutelande), stoven op tot meer dan 55 meter boven NAP. Ook op Vlieland bevindt zich zo'n indrukwekkende hoogte: het Vuurboetsduin (45 meter). Het steekt het Kaapsduin bij West-Terschelling (32 meter) met gemak naar de kroon en is ook een stuk hoger dan de Oerdblinkert op Ameland (24 meter) en het duin op Schiermonnikoog waar de bekende Wassermann-bunker als uitzichtpunt fungeert (20 meter). Deze duinen zijn alleen in hun ondergrond producten van een 'glaciaal' (een ijstijd), maar verder het landschappelijk fraaie resultaat van latere ontwikkelingen.

Eilanden in de Zuiderzee

In de Zuiderzee, oorspronkelijk begrensd door de TVTAS en Rottum, bevonden zich nog vijf eilanden: Wieringen, Marken, Urk, Schokland en in de IJsseldelta het Kampereiland. Marken en het Kampereiland waren het laagst gelegen. Alleen door terpen ('werven') op te werpen – gebruikmakend van natuurlijke hoogten – konden mensen die eilanden enigszins geschikt maken voor bewoning. Tot de bouw van de Afsluitdijk bleven overstromingen aan de orde van de dag. Bij de stormvloed van 1916 verdronken op Marken nog veertien mensen.

Waarschijnlijk zijn Urk en Schokland tot de twaalfde eeuw met elkaar verbonden geweest en zat het laatstgenoemde 'eiland' tot in de vijftiende eeuw via een veenrug vast aan de kust van Overijssel. In deze streek woonden al in de prehistorie mensen, die leefden van visvangst en jacht en ook met landbouw begonnen. Door opgravingen in de Noordoostpolder kon er een beeld van hun leefwijze ontstaan. Deze 'Swifterbantcultuur', waarvan later ook in Zuidelijk

Flevoland sporen zijn aangetroffen, is een eigen, unieke plaats gaan innemen in wat archeologen denken te weten over de midden- en nieuwe steentijd (meso- en neolithicum).⁹

Door zeespiegelstijging en erosie raakte het veengebied rond Urk en Schokland in de loop der eeuwen opgesplitst in delen. De westelijke begrenzing van Schokland lag eerst nog in de buurt van Urk, maar de hoge keileembult die dat laatste eiland zijn robuustheid gaf ontbrak op Schokland, waardoor het steeds verder moest wijken. Het was niet meer dan een met klei bedekte veenbult, weliswaar voorzien van een kleine kern van keileem, maar te laag en te kwetsbaar om het wassende water te temmen. Daardoor kromp het oorspronkelijk grote Schokland in de loop der eeuwen ineen tot het smalle reepje land zoals wij het nu kennen. In 1858 besloot de Nederlandse regering de strijd voor behoud te staken en de bevolking te verplaatsen naar veiliger oorden. De bebouwing werd grotendeels gesloopt en in 1859 was iedereen vertrokken, op een paar gezinnen na. Zij fungeerden als kantonnier-havenmeester of lichtwachter, noteerden het waterpeil, waakten over de rijkseigendommen (de vuurbakens op de zuidpunt en de noordpunt) en bedienden bij slecht zicht de mistbel (later misthoorn) van de haven.

Na het afgedwongen vertrek van de Schokkers bleef het eiland grotendeels gespaard voor verdere afkalving. Het was alsof de natuur zich solidair betoonde met de ontwortelde migranten door te demonstreren dat ontruiming niet nodig was geweest.

In de monding van de IJssel ontstond in de loop der eeuwen een vijfde eiland, van een ander soort dan de voorgaande. Geen keileem of veen, maar slib: wat het water van de rivier in zijn vaart met zich meesleepte klonterde samen tot een archipel van zandruggen. Deze rivierduinen groeiden uit tot het ‘Kamper-eiland’. De hogere gronden in de IJsseldelta vormden feitelijk geen geheel, maar waren toch zodanig met elkaar verbonden dat van één eiland kon worden gesproken, Geïmproviseerde veerpontjes zorgden vanaf het begin van de bewoningsgeschiedenis voor het onderlinge contact.

In de jaren 1880-1890 ten slotte ontstond uit pure ingenieurskunst nog een zesde IJsselmeereiland: Pampus. Bij de bouw van het fort werd weliswaar dankbaar gebruikgemaakt van een ondiepte in het ‘Buiten-IJ’ (‘het pampus bij Amsterdam’), maar het valt te beschouwen als volledig door de mens bedacht en geschapen.

Eilanden in de Waddenzee

In het noordelijkste deel van de strandwal aan de Noord-Hollandse westkust, ruwweg tussen Callantsoog en Den Helder, creëerden de stormvloeden die ook de Zuiderzee lieten ontstaan minstens twee ‘Waddeneilanden’. Het was

een rusteloos landschap, wat naamgeving vanuit het heden lastig maakt, maar globaal kunnen 'Huisduinen' en 't Og(h)e' worden onderscheiden. Later verzandden de zeegaten (onder meer de 'Zijpe') weer, waardoor de sterk afgekalvde kuststrook zich sloot. Inpolderingen aan de oostkant compenseerden ruimschoots het landverlies aan de westkant. De 'eilanden' werden tot een vage herinnering, die alleen op oude kaarten herleeft.

De TVTAS en Rottum vormen een categorie apart. Deze delen van de strandwal hebben zich door hun hoogte en hun ondergrond van keileem als eilanden gehandhaafd, worden druk bezocht, zijn bij velen geliefd en kunnen in dit inleidende hoofdstuk verder buiten beschouwing blijven.

Wat de Waddenzee betreft nog wel een enkel woord over de zandplaten Griend, de Richel, de Robbenbank, het Rif, de Engelsmanplaat en Simonszand. Hun aanwezigheid kenmerkt de sfeer van het gebied. Zij wijzen de getijdenstromen de weg en fungeren als rustplaats voor vogels en zeehonden. Voor mensen die vanuit Harlingen naar Vlieland of Terschelling varen is Griend een vertrouwd herkenningspunt, ongeveer halverwege de reis. Te zien zijn het bakken ('Kaap Griend') en een modern vormgegeven vogelwachtershuis op palen.

In een ver verleden zou het een fors eiland zijn geweest, maar dan op een andere plaats dan de huidige. Hoeveel mensen er woonden en of er inderdaad, zoals sommige verhalen willen, een groot klooster heeft gestaan is onzeker. De Sint-Luciovloed van 1287 moet de meeste bebouwing hebben weggevaagd. Een paar boerderijen of boerenschuren resteerden. Na hun verdwijning diende de wandelende plaat als grasland waar Terschellingers wat kleinvee hadden lopen en hooi oogstten. Plannen uit het midden van de negentiende eeuw om er een eendenkooi te vestigen gingen vanwege het overstromingsrisico niet door. Vanaf 1912 probeerden vogelwachters het rapen van eieren tegen te gaan. Vier jaar later verwierf de Vereniging Natuurmonumenten het pachtrecht. Nu is het zorgvuldig beheerde natuurgebied actief tegen afslag wordt beschermd.¹⁰

Polders en dijken

De aanleg van de Afsluitdijk was vanwege de hoge kosten geen onomstreden project. Op de achtergrond speelde ook nog een andere zorg mee: de veiligheid van Noord-Holland, Friesland en de Waddeneilanden. Pessimisten vreesden dat als de Zuiderzee niet meer kon dienen als waterberging, het Wad bij noordwesterstorm als een ballon zou vollopen en uiteindelijk zou barsten. De duinen en dijken van het aangrenzende gebied zouden breken, inclusief de zeekering op de Waddeneilanden zelf.

Veel mensenlevens stonden op het spel. Rijkswaterstaat deed allerlei extra metingen en maakte nieuwe berekeningen om het risico te peilen, maar concludeerde dat de kust letterlijk veilig was. In het Waddengebied nam de veiligheid

in de praktijk zelfs toe, want de zandplaten werden hoger doordat elke (gemiddelde) vloed meer sediment aanvoerde dan elke (gemiddelde) eb weer afvoerde. Dat is tot op heden het geval, maar niemand weet wat het gevolg is van de voorspelde zeespiegelstijging als bijverschijnsel van klimaatverandering. Hetzelfde geldt voor de gaswinning in het gebied. De critici voorspellen bodemdaling. Hun tegenstanders denken dat de constante zandaanvoer vanuit de Noordzee de feitelijke bodemdaling makkelijk kan bijhouden.

In de negentiende eeuw waren er allerlei initiatieven om de Waddenzee in te polderen, te beginnen bij het Wad onder Ameland, waar zo'n project de meeste kans van slagen leek te hebben. Als eerste stap is in de jaren 1870 zelfs een dam aangelegd tussen de dijk bij het Friese Holwerd en Nes op Ameland, maar deze is nauwelijks gebruikt en werd binnen tien jaar alweer opgegeven. De kosten om de dam tegen de aanvallen van de zee te beschermen rezen de pan uit en toen was het 'einde verhaal'. Er is van de dam anno 2021 niet meer over dan een donkere lijn over het Wad, te zien op (bij zeer lage waterstand gemaakte) luchtfoto's. Er bleven nadien echter steeds weer nieuwe plannen opduiken. Was een weg naar Ameland geen prachtige stimulans voor het toerisme? In de vroege jaren 1960 werd er in Friesland een commissie geïnstalleerd om serieus naar een vaste oeververbinding te kijken. Met de verschijning in mei 1963 van het desbetreffende rapport – niet doen, was het advies – stierf het idee van een weg over een dijk een stille dood.

Theoretisch had een vaste verbinding tussen Holwerd en Ameland daarna nog kunnen voortvloeien uit algehele inpoldering van de Waddenzee. Tot in de jaren 1970 werden daar plannen voor gemaakt. Om de knoop doorgehakt te krijgen benoemde de minister van Verkeer en Waterstaat in het kabinet-De Jong, J.A. Bakker, een commissie onder voorzitterschap van de oud-hoogleraar aan de Technische Hogeschool Delft en oud-voorzitter van de Eerste Kamer J.P. Mazure. Het was een zwaar opgetuigd gezelschap van meer dan twintig mensen, onder wie de directeur van de Rijksplanologische Dienst (RPD), Th. Quené. Zo zwaar, dat haar eindoordeel bepalend zou zijn voor de toekomst van de Waddenzee. Als de commissie 'ja' zou zeggen tegen inpoldering werd het 'ja' en 'nee' betekende het omgekeerde. Na alle voors en tegens in niet minder dan 325 pagina's te hebben doorgerekend, maakte de commissie gehakt van de polderplannen, met alleen een voorbehoud voor het 'Balgzand-Breehorngebied' tussen Den Helder en Den Oever – de toekomst van dat stukje Waddenwater moest nog maar eens worden onderzocht. Het sterk negatieve advies over indijking en drooglegging berustte op de overweging 'dat de Waddenzee in zijn tegenwoordige toestand een waardevol natuurgebied is. [...] Het aanvaarden van het advies van de commissie sluit derhalve in, dat het behoud van de Waddenzee als aan hoge eisen voldoende natuurgebied een onderwerp van zorg voor de Regering – en ook voor het Nederlandse volk – moet zijn.'¹¹

Dat was een echt keerpunt. De natuur kwam vanaf 1974 definitief op de eerste plaats. Elke gedachte aan dammen en inpolderingen wordt tegenwoordig meteen verworpen. De Waddenzee is een van de beter beschermde natuurgebieden van Europa. Maar waakzaamheid blijft geboden. Er zijn nog genoeg mensen te vinden die maar wat graag aan de slag gaan met inpolderen of industrieel uitponden.

Intussen was nog wel de Lauwerszee bedijkt en deels drooggelegd, net voordat de natuurbeschermers het pleit definitief wonnen. Daarmee werd een eind gemaakt aan een discussie die al meer dan honderd jaar liep. Kon verhoging van de 32 kilometer lange dijken rond de Lauwerszee voor voldoende veiligheid in het achterland zorgen? Of moest de binnenzee veranderen in het 'Lauwersmeer', door de aanleg van een 13 kilometer lange dijk tussen Groningen en Friesland? Vooral de Friezen wilden het laatste en hielden zelfs massale demonstraties, zoals in februari 1960 in de Beurs in Leeuwarden: 'Lauwerssé moat ticht!' Groningen aarzelde. De bloeiende garnalenvisserij vanuit Zoutkamp zou een klap krijgen en wat er precies met het gewonnen land moest gebeuren was nog de vraag. Met de nodige tegenzin zwichtte de regering voor de Friese lobby. In 1969 werd de indijking voltooid. Onder toezicht oog van koningin Juliana gooiden hijskranen het laatste dijkgat dicht. De sirenes loeiden weer. De harten van de Zoutkamper vissers, die de majesteit demonstratief hun rug hadden toegekeerd, bloedden.

Zuiderzee (IJsselmeer) en Waddenzee werden – welke benaming men ook hanteert – in de loop van de twintigste eeuw gemeentelijk ingedeeld. Als bijvoorbeeld de Gouwzee tussen Volendam en Marken 's winters bevroren was, kwamen er veel wandelaars op het ijs. Later vormden er zich zelfs files van auto's. Welke gemeente regelde dan het verkeer en handhaafde het gezag? De grenzen moesten exact vastliggen om de onderscheiden veldwachters 'bevoegdlijk' hun werk te kunnen laten doen. Scheepsrampen, zoals in 1939 de ondergang van de mijnenlegger (-veger) Willem van Ewijck (waarbij dertig mensen het leven lieten) in het Boompensdiep, brachten een soortgelijk juridisch vacuüm aan het licht. Om te kunnen registreren in welke gemeente de marinemensen waren verdronken of vermist waren geraakt (niet alle slachtoffers konden worden geborgen), hadden de ambtenaren op de gemeentehuizen behoefte aan een scherpere afbakening van de grens tussen Texel, Vlieland en Terschelling. En dan was er nog de groei van het toerisme, die meer toezicht op het baden in zee vereiste. Lag de gemeentegrens bij de laagwater- of bij de hoogwaterlijn? Wat als de badgast verder ging dan pootjebaden en wegzwom van het strand? Aan de machteloosheid van de strandwachter kwam een eind doordat het water rond de eilanden, inclusief de zeegaten, voortaan onder een gemeente viel.

Het IJsselmeer werd aan het eind van de jaren 1930 een stuk kleiner door het ontstaan van de Noordoostpolder. Voor Urk en Schokland impliceerde dat het einde van hun eilandstatus.

De dijk van Lemmer naar Urk (gezien vanaf Urk) langs een nog maagdelijke Noordoostpolder (zc)

Voortbordurend op de plannen van Cornelis Lely hoopte Nederland met de aanleg van deze polder verscheidene vliegen in één klap te slaan. Het was allereerst een antwoord op de vanaf 1929 heersende werkloosheid. Een ambitieuze inpoldering betekende voor tal van (vaak ongeschoolde) werklozen een nieuw perspectief. Er konden duizenden mensen mee aan de slag, zowel in de eerste lijn, met de hand aan de schop, als in verzorging en toezicht. Bovendien schreeuwde de natie om landbouwgrond die het groeiende aantal monden moest voeden. Ook de vaderlandse trots was ermee gediend. Nederland was verzwakt en verarmd uit de Eerste Wereldoorlog gekomen, ook al had het door zijn neutraliteit niet deelgenomen aan de strijd. De mogendheden die Duitsland in 1918 op de knieën hadden gekregen en waarvan wij economisch sterk afhankelijk waren, hadden geen hoge dunk van ons, als 'profiteurs' en 'opportunisten'. Een groot(s) waterstaatkundig project zou het Nederlandse moreel en onze internationale reputatie flink opvijzelen.

Hoe moest de nieuwe polder heten? ‘Noord-Oostelijke Polder’ vonden velen te prozaïsch. ‘Zuiderzeeland’, ‘Em(m)el(er)waard’, ‘Schokkerwaard’ en ‘Urkerland’ circuleerden als mogelijkheden, maar niets sloeg aan. Bij gebrek aan beter bleef ‘Noord-Oostpolder’ (tegenwoordig geschreven als Noordoostpolder) de officiële naam.

De plannen voor de afsluiting van de Zuiderzee en met name voor de NOP moesten rekening houden met een lastig afwateringsprobleem. Bij Kampen stroomde een grote rivier, de IJssel, in de Zuiderzee en iets noordelijker was er ook nog het Zwartewater.¹² Waar moest die massa water heen als er een polder in de weg lag? In theorie waren er drie opties. De Afsluitdijk kon ten zuiden van de NOP en de IJsselmonding worden aangelegd, zodat de rivier nog min of meer in zee eindigde. Deze simpele oplossing betekende dat de polderdijken zeedijken werden, met alle risico’s van dien, en dat ook de dijken rond het overblijvende deel van de Zuiderzee moesten worden verhoogd. De tweede optie bestond uit afdamming van de IJssel en omleiding van het water naar andere rivieren. Ten slotte kon de IJssel worden verlengd, op zo’n manier dat zijn benedenloop dwars door de nieuwe polder naar een monding aan het IJsselmeer zou leiden.

Na rijp beraad viel de keuze op het handhaven van de oude situatie. De mond van de IJssel bleef bij Kampen. De Afsluitdijk kwam te liggen tussen Wieringen en Zurich aan de Friese kust en werd voorzien van enorme spuisluizen. Het Ketelmeer tussen NOP en Oostelijk Flevoland waarop de IJssel uitkwam, werd ruim genoeg bemeten om het slib uit de rivier te kunnen laten bezinken.

In de jaren 1930 dreigde er even een streep te gaan door de ontwikkeling van een NOP. Het was crisis en het benodigde geld, meer dan 100 miljoen gulden, ontbrak. Omdat de landbouwgrond niet gemist kon worden kreeg de aanleg toch voldoende politieke steun. De polder werd zelfs groter dan in een eerdere opzet. Het eiland Schokland zou oorspronkelijk aan de rand van de polder liggen, net als Urk. De stad Kampen had andere ideeën. Zij vocht er hard voor om de NOP tot vlak bij de kust van Overijssel te laten reiken, zodat er bij de Ramspol op het Kampereiland een brug tussen het oude en het nieuwe land kon komen.¹³ Op deze manier hoopte Kampen een betere verbinding met Friesland en op termijn met West-Nederland te krijgen. De lobby vanuit de Hanzestad had succes. Slechts een bescheiden binnenmeer zou de polder nog scheiden van het vasteland van Overijssel. De lage zand/veenrug van Schokland raakte in de NOP verdwaald tussen uitgestrekte akkers en was alleen door een geoefend oog nog als voormalig eiland te herkennen.

Het Kampereiland werd al in 1940 ontsloten met een dam over het Ganzen-diep, maar daarna vertraagde de oorlog het project. De aanleg van bruggen over de Ramsgeul en het Ramsdiep naar de polder moest wachten op betere tijden. Tot 1948 bleef het aanmodderen met een veerpont, een pontonbrug en

een baileybrug. Daarna was alles eindelijk naar wens, althans wat de weg naar Lemmer betrof. De gedroomde korte route van Kampen naar het westen des lands werd pas in 1970 werkelijkheid door de ingebruikneming van de 800 meter lange, vlak bij Urk gelegen Ketelbrug tussen de NOP en Oostelijk Flevoland.

De aanleg van de polder ging voorspoedig. Op 3 oktober 1939 om 14.44 uur werd de dijk tussen Lemmer en Urk gesloten. Van weerskanten stortten hijskranen modder in het laatste gat. Zo gretig waren de beide machinisten om de eer voor de finale worp te kunnen opeisen, dat hun grijpers in het midden keihard op elkaar knalden. Na dit spectaculaire slotakkoord reikten burgemeester Keijzer van Urk, die de wedstrijd tussen de hijskranen had gadeslagen vanaf de veerboot 'Alting von Geusau', en zijn ambtgenoot Krijger van Lemsterland elkaar de hand.

Het uitbreken van de oorlog in mei 1940 onderbrak de inpoldering van de NOP voor niet meer dan een maand. Daarna werd het opwerpen van het zuidelijke pand van de ringdijk hervat. Al op 13 december 1940 was het laatste gat gedicht. Vervolgens konden de gemalen aan de slag. Een van de drie, het op Urk gelegen gemaal Vissering, kreeg met zo veel technische tegenslag te kampen dat het pas ging draaien toen de NOP al grotendeels droog was.¹⁴

Alle doelen die Nederland met dit project had willen dienen, werden uiteindelijk min of meer verwezenlijkt. Het was een prestatie om trots op te zijn. Het bezorgde veel mensen werk en daarmee zelfrespect, ook al haatten tal van betrokkenen het geploeter in de nattigheid. Het deed het internationale prestige goed. En het koren ging er bloeien.

TEXEL

'LIEF EILAND' EN DICHTBIJ

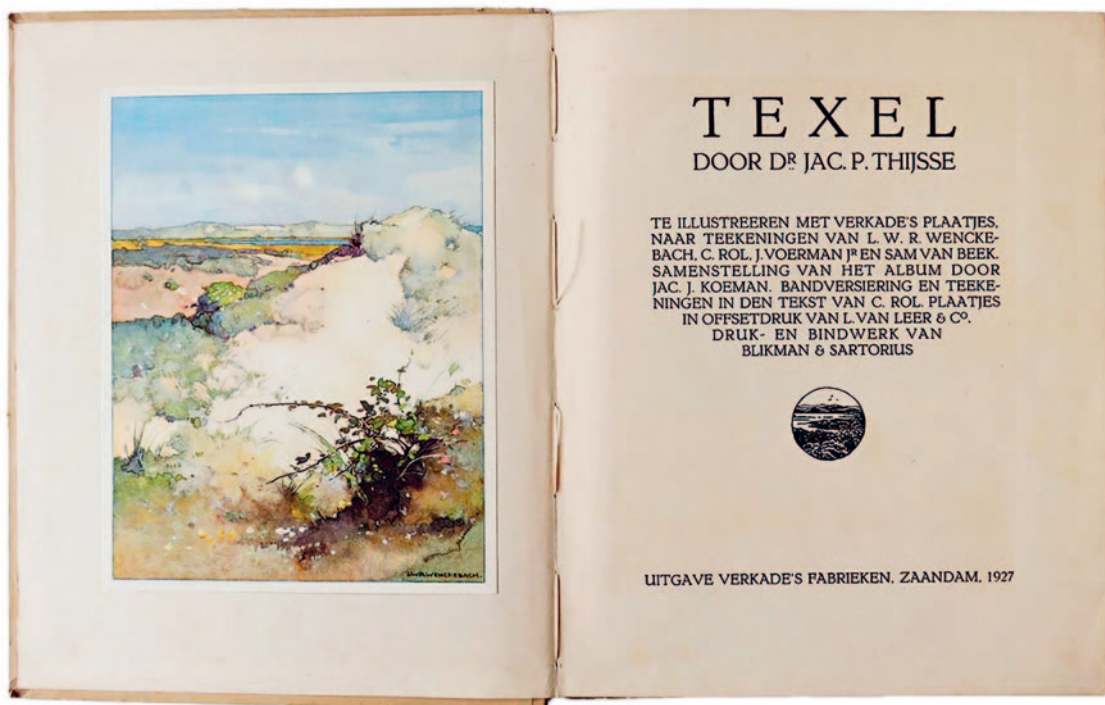
De natuurbeschermer Jac. P. Thijsse (1865-1945) schreef tussen 1906 en 1938 achttien 'Verkade-albums'. Bij de koekjes van Verkade kreeg de klant kleurplaatjes om in een voor 75 cent apart aan te schaffen album te plakken. Elke nieuwe uitgave betekende voor Verkade een stevige commerciële impuls. Maar lang niet iedere spaarder haalde de eindstreep. Wie antiquarisch een album op de kop tikt moet opletten of de plaatjes wel compleet zijn. Voor de waarde maakt dat veel verschil.

Thijsses veertiende en misschien wel bekendste album ging over Texel. Zijn persoonlijke betrokkenheid, ontwikkeld in de tweeënhalf jaar (1890-1892) dat hij in Den Burg woonde, spat van elke bladzijde. Fraaie aquarellen van Willem Wenkebach (1860-1937) en andere bekende illustratoren benadrukken Texels schoonheid.

Als 24-jarige was Jacobus Pieter Thijsse in 1890 vanuit Amsterdam naar Texel verhuisd om daar hoofd van de 'Franse school met uitgebreid leerplan' aan de Nieuwstraat in Den Burg te worden. 'Mesjeu' Thijsse, zoals hij op het tweemansschooltje genoemd werd, gaf niet alleen in het klaslokaal op een bevlogen manier les. Hij trok er met zijn leerlingen op uit en opende hun ogen voor het natuurschoon in de omgeving. Zelf leerde hij ook bij. Gaandeweg ontdekte Thijsse dat het eiland nog rijker was aan vogels dan aan bijzondere planten. Zo werd Texel voor hem een typisch 'vogeleiland'.¹

De pionier van het Nederlandse natuurbewustzijn woonde allang niet meer op het eiland toen het album verscheen. Zijn vrouw Leen kon daar slecht aarden. Daarom was Thijsse na ruim twee jaar Texel terugverhuisd naar Amsterdam. Vanaf 1902 tot zijn dood in 1945 woonde en werkte hij in Bloemendaal. Zijn passie voor de Wadden bloeide onverminderd. Dat 'de Zandkuil' op Texels Hoge Berg de tweede aankoop van de – door hem in 1905 opgerichte – Vereniging Natuurmonumenten werd, na het Naardermeer (1906), wekt geen verbazing: 'Texelaar zal ik blijven tot het eind'.² Elk jaar kwam hij met een groep schoolkinderen terug naar zijn paradijs. 'Van de eilanden', schreef Thijsse, 'is Texel zonder twijfel het schoonste en het rijkste.'³

Hij zal zich moeilijk hebben kunnen indenken dat een andere Jac. P. Thijsse,

Titelpagina van Jac. P. Thijsse's veertiende Verkade-album

zijn in 1896 in Amsterdam geboren zoon, Texel een halve eeuw later met droge ogen afschreef als natuurgebied. In een voordracht tijdens de ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging voor Demografie op 18 januari 1963 schetste Jac. P. Thijsse junior de consequenties van de toen nog voorspelde bevolkingsgroei tot 20 miljoen inwoners in het jaar 2000 (en tot 40 miljoen in 2050). Het zeegat tussen Texel en Vlieland zou worden afgesloten, een groot deel van de Waddenzee ingepolderd. Hierdoor stopte de afkalving van Texel aan de noordkant, wat Thijsse junior als een belangrijk voordeel beschouwde. Ook ontstond er ruimte voor een groot vliegveld, geschikt voor de supersonische vliegtuigen van de toekomst – al binnen tien jaar, verwachtte hij. Die luchthaven bediende West-Europa, want elders was geen plaats voor zo'n voorziening, alleen al vanwege het lawaai. Vanuit alle grote steden binnen een straal van 750 kilometer zouden kleinere vliegtuigen passagiers naar de 'hub' in de voormalige Waddenzee aanvoeren.⁴ Jac. P. senior moet zich in zijn graf hebben omgedraaid.

Met Texel liep het beter af dan met juniors toekomstfantasie. Een opgefriste tijdgeest verwees het inpolderingsplan en de megaluchthaven naar de prullenbak. Na een fatale crash van een Concorde in juli 2000 deed eindelijk ook Air France, die als laatste maatschappij in het supersonische passagiersvliegtuig had geloofd, het hele concept de deur uit.

Landaanwinningen

De opvallende glooiingen op het zuidelijk deel van Texel, die al vaak ‘on-Nederlands’ zijn genoemd, verraden de geologische bron van het eiland: de voorlaatste ijstijd, zo’n 180.000 jaar geleden. De ijsmassa die vanuit het noordoosten precies tot hier reikte stuwde zand en klei omhoog tot een ‘strandwal’. Plaatselijk, langs de lobben van het ijs, kroop daar nog weer een laag gletsjerpuin overheen. Dat keileem werd de kern van de ‘Hoge Berg’ tussen Den Burg en Oudeschild (15 meter boven NAP) en het klif bij Den Hoorn.

Op deze solide basis groeide een eiland, nadat door de stijging van de zeespiegel en zware stormvloed, met name de Allerheiligenvloed van 1170, diepe geulen door het veen waren geperst. Het Marsdiep hakte de kop van Noord-Holland af. De Texelstroom scheidde Texel van Wieringen, dat door het Amstel diep op zijn beurt tot eiland werd gemaakt. Uit deze tijd dateert ook een open verbinding tussen het Almere en de Noordzee, waarmee de Zuiderzee geboren was, een typische binnenzee. De strandwal kreeg duinen door verstuing van dekzand. Het keileem van Texel verdween steeds dieper onder de oppervlakte. ‘Aan- en opwas’ van slib tot kwelders (buitendijks land dat steeds minder vaak onderstroomt) deden de rest om een ‘waddeneiland’ te creëren.

De mens voltooide het werk van de natuur door er een ambitieus landaanwinningsproject van te maken. De ene na de andere polder (veelal een omdijkte kwelder of ‘koog’) liet het eiland toegroeien naar zijn huidige omvang. Daar waren wel vele eeuwen voor nodig. Een grote sprong voorwaarts was de drooglegging van Waal en Burg (ook: Waalenburg) in de jaren 1650. Deze kwelders in het geografische hart van het huidige Texel, tussen De Koog, De Waal en Oosterend, werden aan de noordkant afgesloten door de Ruigendijk en daarna in cultuur gebracht. De nieuwe dijk vormde vanaf dat moment de noordgrens van het bewoonde Texel, afgezien van een stuifdijk naar Eierland die kort tevoren was opgeworpen. De grootste polder van allemaal, de Eierlandse, viel pas in 1835 droog en bestaat dus nog geen tweehonderd jaar. De laatste, Het Noorden, dateert van 1877. Texel had toen een omtrek van 60 kilometer. Rond 1910 groeide de wandelende zandplaat Onrust, die in de jaren 1830 plotseling uit zee was opgedoken, bij Paal 9 vast aan de zuidpunt van het eiland. Zo nam de oppervlakte van het eiland nog wat toe.

Vroegste geschiedenis

Texel dankt zijn naam, die al in de achtste eeuw verscheen in goederenregisters, aan de West-Friese *pagus* (gouw) ‘Tyesle’, ‘Thesla’ of ‘Tecla’. De betekenis is waarschijnlijk ‘land in het zuiden’. Over de vroegste geschiedenis weten we weinig, en over de interpretatie van allerlei feiten die vaststaan is het historische

debat nog gaande. Archeologisch onderzoek duidt op ononderbroken bewoning sinds de prehistorie. Vanaf de Karolingische tijd fungeerde Den Burg, ontstaan uit een ringwalburcht die al in de achtste eeuw werd aangelegd, als het bestuurlijke centrum van het gebied, waarvan de naam nog lang als ‘Tessel’ werd geschreven en dat zich uitstreekte tot het Vlie.⁵ Binnen de wallen van Den Burg verrees de eerste kerk van Texel, een eenvoudige houten constructie die in de loop van de volgende eeuwen diverse opvolgers van (tuf)steen kreeg. De huidige kerk, ‘De Burght’ of ‘Burghtkerk’, dateert van het midden van de vijftiende eeuw.

De graven van Holland richtten in of bij Den Burg een curtis in: een ‘hof’ met woonhuis, schuren en stallen. Hun gezag op Texel stond onder druk. Vanuit Friesland werd het diverse keren aangevochten. Ook van de kant van de inwoners van het gebied, die zich van tijd tot tijd verwaarloosd of uitgebuit voelden, stak soms verzet de kop op. Opstandjes werden met geweld neergeslagen.

In 1203 sloot graaf Willem van Holland zijn vijftienjarige nichtje gravin Ada van Holland, de dochter en erfgename van Willems broer graaf Dirk VII van Holland, enige tijd op in de curtis van Den Burg. Hij claimde de heerschappij over het land van zijn overleden broer en Ada zat hem daarbij in de weg. Door haar in Leiden te arresteren, naar Texel over te brengen en van daaruit naar Engeland te ontvoeren, waar zij terecht kwam aan het hof van koning Jan zonder Land, hoopte hij zijn machtsgreep veilig te stellen. Ada keerde later weer terug naar Holland en bond tevergeefs de strijd aan met haar oom-rivaal. Tot zijn dood in 1222 zou Willem in Holland en dus ook op Texel de macht uitoefenen.

Een halve eeuw later ging het grafelijke hof bij Den Burg over in andere handen. De aan Sint-Maarten toegewijde abdij Ludingakerke ten zuiden van Midlum (bij Harlingen) kocht de curtis in de jaren 1270 van Gijsbrecht van Amstel, tegelijk met het patronaatsrecht over de Texelse kerken, en stichtte er een uithof. Kloosters moesten qua voedselvoorziening op eigen benen staan. In de streek waar Ludingakerke gevestigd was ontbrak het aan geschikte grond voor het verbouwen van graan. De ‘uithoven’ van de abdij – waarvan die bij Den Burg er maar één was – moesten dit gebrek compenseren.

Jan van Henegouwen (‘Jan van Beaumont’), een achterkleinzoon langs de vrouwelijke lijn van graaf Floris IV van Holland, kreeg in september 1314 het eiland Texel, gelegen ‘tussen dat zee [zee] ende Maersdiepte ende den Vlie’ in leen. Onder zijn heerschappij werd er rond Den Burg in een grotere cirkel een nieuwe gracht gegraven; het dorp kon zich uitbreiden. In oudere beschouwingen over de geschiedenis van Texel staat dat Beaumont ook een hoge wal met palissade aanlegde of de vesting zelfs ommuurde, maar dat idee is achterhaald. Er kwam geen wal, laat staan dat er muren en stadspoorten werden opgericht. Daar zijn geen sporen van aangetroffen en ze zouden ook weinig nut hebben gehad, want er heerste in deze periode betrekkelijke rust.

Het hele eiland Texel kreeg in 1414 het stadsrecht van de toenmalige graaf

van Holland, Willem VI. Dus niet alleen het bestuurscentrum Den Burg; dat bleef tot op de dag van vandaag een dorp, ook al is het gemeentehuis er gevestigd en heeft het de allure van een klein stadje. Vanaf de verlening van het stadsrecht had Texel zijn eigen schepenen, zeven in getal, waarvan er vier in Den Burg moesten wonen en de andere in De Westen (een later op één huis na verdwenen dorp), De Waal of Oosterend.⁶ In de zestiende eeuw gingen ook Den Hoorn en De Koog deelnemen aan het eilander zelfbestuur. De schepenen benoemden en controleerden de burgemeesters. De Texelse autonomie kwam onder meer tot uitdrukking in de bevoegdheid zelf 'keuren' (verordeningen) vast te stellen, recht te spreken en belastingen te heffen.

Na het einde van het grafelijk bestuur werden de Staten van Holland de hoogste autoriteit. De provincie nam op 24 februari 1629 een voor de toekomst van Texel verstrekkende beslissing door toestemming te geven aan de 'Gecommitteerde Raden in den Noorder-Quartiere' tot het kopen van 'het Eyerlandt', een eilandje ten noorden van Texel, dat zich volgens sommige theorieën ooit had losgemaakt van het hoofdeiland, volgens andere van Vlieland, en een dijk aan te leggen 'van de Coogh-Meer-Duynen tot het Eyerlandt toe'. De Staten van 'Vrieslandt' droegen bij in de kosten van de dijkaanleg, die werden begroot op zo'n 50.000 gulden. De transactie moest in de eerste plaats een halt toeroepen aan de afkalving van de noordpunt van Texel. Ook kwamen de dijken rond de Zuiderzee, die voortdurend te lijden hadden onder stormvloeden, meer in de luwte te liggen. Dat laatste maakte Friesland tot belanghebbende en dus meebetalder.

De stuifdijk naar Eierland, die al eeuwen begroeid is als een duin maar nog steeds bekendstaat als de 'Zanddijk', werd in korte tijd opgeworpen. Anderhalve kilometer naar het westen werd in de negentiende eeuw nog een tweede stuifdijk gelegd, parallel aan de Zanddijk. Op die manier moest een polder ontstaan, maar de zee spartelde tegen en sloeg het ene na het andere gat in de nieuwe dijk. Wat de polderaars ook deden, het bleek vechten tegen de bierkaai. Ze staakten de strijd en gaven de mislukte polder met zijn niet te beteugelen slenk terug aan de natuur. Deze 'Slufter' is tegenwoordig een begrip onder alle natuurliefhebbers. Jac. P. Thijsse maakte in zijn album van 1927 melding van 'een internationale broederschap van vrienden van Texel' die zich aan het vormen was.⁷ Die renommee had het eiland niet in de laatste plaats aan de Slufter te danken.

Na de aanleg van de Zanddijk werd 'Oud-Eierland' de naam voor het historische Eierland en omvatte 'Eierland' steeds meer ook het 'Buite(n)veld': de kwelder die langzaam maar zeker in de plaats kwam van het verdwenen zeegat. Op het oude eilandje, nu een schiereiland, woonden nauwelijks mensen. Er werd hooi geoogst en Texelaars staken de kwelder over voor de 'vogelarij' (om eieren te rapen). Verder gingen grote hoeveelheden schelpen van de stranden van

Eierland naar Oudeschild, om daar als ballast te worden overgeladen op uitgaande schepen. Tussen 1612 en 1620 vaardigden de Staten van Holland echter een aantal plakkaten uit om langs de hele Hollandse kust paal en perk te stellen aan deze praktijk. Schelpen zorgden voor een hechtere structuur van de bodem, dus naarmate er meer schelpen verdwenen werd het risico van kustafslag groter. Voor Eierland werd in zoverre een uitzondering gemaakt dat er tegen betaling nog wel schelpen mochten worden weggehaald, mits dit gebeurde ‘ten minsten schade ende quetse’.

het Eijerlandshuis of Eijerhuis.

‘Het Eijerlandshuis’ (zc)

Een in 1650 gebouwd posthuis, het door een ‘kastelein’ bewoonde ‘Eijerlandshuis’, fungeerde als tussenstation voor de postbezorging van en naar Vlieland en als eerste opvang voor drenkelingen.⁸ Zoals iemand in 1837 schreef na een bezoek aan het vervallen pand: ‘Binnengetreden, herinnert men zich, bij het gezicht van den ruimen keukenhaard, onwillekeurig, hoe menig ter naauwer-nood den dood ontkomen schipbreukeling hier, half verkleumd en zijn verdronkenen togtgenooten beweende, zijne natte plunje, het eenige, wat hem overbleef, heeft zitten te droogen.’⁹